

Írta: Büki Péter

AMIKOR A KERET SZÍNESEBB A KÉPNÉL

- AVAGY MIÉRT ÉRTHETŐ FÉLRE A ROSSZFIÚK CÍMŰ FILM -

DIÓHÉJBAN A FILM CSELEKMÉNYÉRŐL

A Rosszfiúk mai magyar történet. Egy képzeletbeli kisvárosban, Szacsán játszódik, az ottani javítóintézetben. A film egy igen impulzív montázssal, felütésszerűen kezdődik, amiben megismerkedhetünk a film főszereplőivel.

Spangli (Rajkai Zoltán) és Kecő (Bodó Viktor) a film két „ellentétes” figurája, akik között az ellentétet csak feszíti az intézet új igazgatója (Stohl András) is.

A szereplők bemutatása után az intézeti életbe csöppenünk. A kezdeti laza fegyelmet az új, a katonai középiskolából érkezett igazgató agresszív fellépése teszi helyre. Az igazgató, miután intézeti pozíciója megerősödött, kapcsolatot épít a településsel. A fiúkból verbuvált csapatával elüzi Szacsáról a pénzbeszedő bandákat. A város elismerése nem marad el, megválasztják polgármesternek.

Kecő kívül akar maradni mindenből, az igazgató üzelmeiből is. A megtorlás nem marad el. A végrehajtás Spangli feladata lesz, aki „túl jól” jár el. Ez pedig az ő „beáldozását” eredményezi az igazgató makulátlansága érdekében.

Először a film szakértőjét, Vaskuti Pált, a FŐTASI (Budapest Főváros Önkormányzatának Terápiás, Alapfokú Oktatási, Szakellátási Intézménye) igazgatóját kérdeztem a filmről.

- Hogyan kerültél kapcsolatba a film készítőivel, hogyan történt meg a szakértői felkérés?

- Egy véletlen folytán. A stáb először az aszódi igazgatóval próbált megegyezni, de úgy tudom, a forgatókönyv nagyon nem tetszett neki. Nem akarta a nevét adni egy olyan filmhez, ami ennyire negatív képet fest az egész gyermekvédelemről. Vagyis nem vállalta a szakértői munkát.

Ezután – informális úton – ajánlottak engem Sas Tamásnak.

Megkaptam a forgatókönyvet, elolvastam, és csak ezután kezdtünk el dolgozni. Amiket én mint pszichológus és mint intézményvezető hozzá akartam tenni a forgatókönyvhöz, azok nem valósultak meg a filmben. Számomra maga a történet nevetségesen bárgyú azáltal, hogy az egyik csapat csoportosan szökik a kocsmába, a másik pedig abban az időben az igazgató szobájából hív egy szexvonalat.

A feladatom az volt, hogy minél inkább a valósághoz közelítsem a forgatókönyvet. Tehát az egyes jelenetek hitelességét kellett megnézni, továbbá pszichológusként a karakterek kidolgozása, a helyszín megnézése volt feladatom, valamint magán a forgatáson is jelen kellett lennem.

Amiket a karakterekről írtam, felhasználták, bár nem teljes egészében. Az összes érvem arra, hogy a film elkanyarodott a realitásoktól, megbukott azon, hogy ez egy játékfilm, s nem kell a realitást képviselnie. Viszont mégis olyan az egész film, mintha egy dokumentumfilm lenne játékfilmes epizódokkal. Ugyanakkor pedig el akar valamit mondani a mai magyar létező valóságról. Az én szerepem így hát végül „lecsontozódott” arra, hogy felügyeltem a gyerekeket a forgatáson. A film nem abba az irányba ment, amit én gondoltam volna, de ez nem jelenti azt, hogy ne adnám hozzá a nevemet, hisz én is dolgoztam benne.

Részt vettem az amatőr színészek kiválasztásában, a statisztákat én válogattam. A gyermekotthonokból válogattunk ki negyven gyermeket, akik tizennégy-tizenhat napot vettek részt a forgatáson.

A rendezőnek én írtam le, hogy általában hogyan néz ki a kriminális karakter. Felöltöztettem, testet adtam a szereplőknek, hogy milyenek is legyenek. Ez azonban teljességében nem valósult meg, de elemeiben igen.

Az a része igaz, hogy egy gyermekvédelmi intézmény egyszemélyi felelőse az igazgató, ezért a korlátok is ott vannak, ahova ő teszi. Éppen ezért sok minden előfordulhat, és meghatározza egy-egy intézmény jellegét a vezető. De azért nem fordulhatnak elő ilyen dolgok általában, mert van egy nevelői gárda is az igazgató mögött, és nagyon erős az együttműködés. Arra törekedtem, azt szerettem volna, hogy ez a markáns nevelői gárda megjelenjen a filmben.

- Akkor mennyiben tudtad befolyásolni a forgatókönyvet?

- A forgatókönyvet egyáltalán nem tudtam befolyásolni, a karaktereket tudtam valamennyire. Miről van szó? Az ilyen típusú intézményekben – büntetés-végrehajtási intézményekben – ez a lazaság nincs meg. De még egy normál gyermekotthonban sem. A forgatókönyvnek piknik- és klubdelután-hangulata lett ettől a lazaságtól. Az az érdekes, hogy amiket megjelenítettek a filmben, például, hogy sósavval kimaratják a zárat, hogy ki tudják nyitni az ajtót, vagy hogy kirak egy nevelő egy gyereket – ez valóban előfordult Aszód fennállásának 25 éves története alatt egyszer, egy nagyon érdekes pedagógiai szituációban. Ezek csak akkor érthetőek, ha az ember látja a másik oldalt: az igen erős fegyelmet és beszabályozottságot. Csakis ebben a dinamikában lehet átlátni a helyzeteket. Ami viszont a mondandót illeti, hogy egyrészt a gyerekek, akik kvázi ártatlanul bekerülnek a drillbe, ott válnak igazán valamivé vagy valakivé – ezt nagyjából jól mutatja be a film, ez számomra elfogadható. A igazgatói karakter pedig nagyjából összeállt egy konzisztens fő karakterré, amivel a rendező ki tudta fejezni, amit akart, hogy az abszolút és felelőtlen hatalomnak kiszolgáltatott emberekkel, csoportokkal vagy néppel bármi megtörténhet.

- A Filmszemlén mind Sas Tamás, mind pedig Popper Péter utalt arra, hogy a diktatúra születéséről szól ez a film. Ezt Te hogy látod?

- Arról akart szólni a film, ez volt több beszélgetésünknek is a tárgya. Én úgy gondolom, hogy ennek át is kell jönnie.

- Ha eltekintünk a film mélyebb lélektani jelentésétől, akkor marad egy felszíni cselekmény. Ez hogyan hathat a hétköznapi néző számára? Vagyis felületesen nézve nem alakul-e ki ellenérzet a nézőben a gyermekotthonban élő gyermekekkel és a velük dolgozó szakemberekkel szemben?

- Azt gondolom, nem, mert ez egy játékfilm. Ez felmerült bennem is, hogy lehet-e így beállítani a gyermekotthonokat..., de ez egy allegória. Egyrészt tehát a rendező egy intézetet használ fel arra, hogy valamit el tudhasson. Másrészt pedig aktualitást ad a nyírbátori ügy, vagyis a filmbeli események valóban megtörténhetnek.

- Mit gondolsz, hatással lesz-e a közvéleményre a film a későbbiek során egy-egy lakásotthon telepítésekor? Eddig is voltak felzúdulások, például Heves megyében, amikor gyereket költöztettek oda. A nyírbátori esemény alátámasztja a film valóság alapját. Nem fogja mindez felerősíteni a gyermekotthon létesítésekkel kapcsolatos ellenérzeteket?

- Nem tudom megítélni. Nem állt szándékában az alkotóknak és nekem sem korbácsolni az esetleges indulatokat. A film készítése közben is igyekeztünk odafigyelni arra, hogyan fog hatni a film.

- A film története körülbelül három-négy hónapot ölel fel. Tapasztalatod szerint ennyi idő alatt előfordul-e egy javítóintézetben ennyi stikli, mint amennyit a filmben bemutattak?

- Egyetlenegy javítóintézetben sem fordulhat elő, de még egy normál gyermekotthonban sem. Ezért kell nyomatékosítani, hogy ez nem egy dokumentumfilm, hanem egy játékfilm, amit kitaláltak. Elvértve előfordulhatnak ilyen esetek, nálunk is le kellett tiltani a telefont, mert voltak szextelefonok, de így sűrítve, mint a filmben, nem fordulhatnak elő. A film nem a magyar gyermekotthonokról akart képet adni.

- Említetted, hogy amatőr, gyermekotthoni srácok is játszottak a filmben.

- A gyerekekre nagyon nagy hatással volt egyrészt maga a forgatás, a forgatásban való részvétel. Az egész országra kiterjedő válogatás volt a gyerekek közül, így került ki még a főbb

szereplők közé is néhány. Az egyik például, aki játszott a filmben, kitalálta, hogy ő is büntető pénzt fog szedni a kisebbektől a gyermekotthonban.

- Hogyan történt a gyermekotthonban élő amatőr szereplők kiválasztása?
- Az én feladatom volt a kiválasztásuk. A mi gyermekotthonunk volt a mag, innen több mint tíz gyerek szerepelt, a többi csak azért nem tőlünk került ki, mert nem volt megfelelő az életkoruk.

A többi szereplő kiválasztása érdekében elmentem néhány gyermekotthonba. Készítettem fényképeket azokról, akik szerettek volna szerepelni. Minden esetben beszereztük a gyámi engedélyeket. A gyerekek nagyon szívesen vettek részt a forgatásban. Azóta is kérdezik, hogy lesz-e valami folytatás.

- Szerinted lesz-e a filmből sikerfilm?
- Van rá esély, hogy sikerfilm legyen, mert érdekes történet. Nagyon sok filmes értéket hordoz.

Mindenféleképpen sikerfilm, de lehetett volna belőle egy nagyon nagy bomba – magából az ötletből... De én méltányolom, hogy borzasztó sok erőfeszítést tettek arra, hogy meg tudjon valamilyen módon valósulni az ötlet, és mindezt nagyon jó szándékkal tették.

A film elkészítéséről, az alkotói szándékról Sas Tamás rendező beszélt. Sas Tamásnak A Rosszfiúkon kívül még két filmje van, a Presszó (1997) és a Kalózok (1998).

- Hogyan került kapcsolatba Czető Bernát Lászlóval, a forgatókönyv írójával?
- Egy film nagyon sokféle módon készülhet el, a forgatókönyv is sokféle módon készül. Ez a film szokatlan módon keletkezett. Az HBO mint egy filmforgalmazó cég meghirdetett egy forgatókönyv-író pályázatot függetlenül mindentől és mindenkitől. Ezen pályázaton győzött ez a könyv. Az HBO úgy gondolta, hogy egy magyar film finanszírozásába beszáll, és ők kerestek meg engem a forgatókönyvvel.

A Filmszemlén február 3-án azzal vezette be filmjét, hogy Jörg Haider pártja kormányra került. Ezzel a film szimpla cselekményét egy más összefüggésbe helyezte. Nem tart attól, hogy a film igen impulzív jelenetei eltakarják a valódi mondanót?

- A kérdés az, hogy mi a valódi mondanó. Nagyon bonyolult probléma, hogy egy filmben milyen módon lehet bizonyos filozófiai, aktuálpolitikai problémákat felvetni, és azokat hogyan lehet a közönséghez eljuttatni. Úgy gondolom, hogy a jelenetek nem elfedik a mondanót, hanem elősegítik azok megértését. Érzékivé teszik azokat az üzeneteket, amik egyébként kimondva jelen vannak a mindennapjainkban, de mégsem tudnak relatívvá válni, mert elméleti problémáknak tűnnek. Egy műalkotás – ha egy filmet annak tekinthetünk – előnyökkel indul egy újságcikkhez képest, hiszen érzéki, tehát nemcsak az intellektusra hat, hanem akár az egész szervezetre.

- Ennek tükrében kiknek szánta ezt a filmet, milyen rétegnek?
- Igazából a moziba járóknak. Ez meglehetősen jól körülhatárolható társadalmi egység, amelynek azonban szociografikusán nagy szórása van. Ezt a filmet a plázákban játszottuk vagy játsszák még most is. Nem tudom, hogy készültek-e tudományos igényű felmérések a pláza-látogatók társadalmi hovatartozásáról, de mindenesetre ha az ember elmegy egy ilyen helyre, elég pontosan „levehető”, hogy kik is járnak oda.

Egy hónappal a bemutató után már látszik, hogy túlbecsültük a toleranciáját ennek a társadalmi csoportnak. Úgy tűnik, egy kicsit „nehezebbre” sikeredett a film, pedig a szándékunk az volt, hogy emészthető legyen, nagyon sokan megnézzék, és valamilyen gondolat eljusson hozzájuk.

Mindenki óvott attól, hogy azt gondoljam, a nézők tódulni fognak majd a mozikba – a magyar filmnek ugyanis pillanatnyilag nincs olyan presztízse, hogy egy gondolatokkal megterhelt film befogadhatóvá váljon a mozinézők nagyobb tömegei számára is.

- Miért pont ezt a forgatókönyvet vállalta el mondanója közléséhez?
- Egy nevelőintézeti környezet, egy nevelőintézeti tematika a maga sajátosságai folytán nagyon alkalmas arra, hogy bizonyos mozgásokat, emberi viszonyokat extrapolálni lehessen. Egy zárt, a külvilágtól viszonylag nagyobb izoláltságú közösség sokkal koncentráltabban hordozza azokat a

jeleket, problémákat, mint amiket egy kvázi nyitott társadalom hordoz. Az előbbiben a két ember közti konfliktus a hely sajátosságából eredően sokkal erőteljesebb.

- Úgy tudom, hogy több gyermekvédelmi szakembert is megkerestek, hogy mondjanak véleményt a forgatókönyvről. A kritikák, észrevételek mennyire és milyen irányba befolyásolták a forgatókönyvet?

- A velük való konzultáció alapvetően kihatott a forgatókönyvre, de elsősorban a forgatásra. A forgatókönyvben szereplő néhány történet, történettöredék az ő elmesélésük alapján került a filmbe.

- Mondana erre néhány példát?

- Az általam egyik legérdekesebbnek, legfontosabbnak tartott jelenet – bár nem az egész üzenetre vonatkozik, hanem a belső életet jeleníti meg – amelyben a tanár összeverekszik Spanglival, majd kirakja az intézet kapuja elé, és a srác visszamászik. Ez egy ösztönös pedagógiai megérzés volt. Az utcára kirakott srác hihetetlen módon, egyik percről a másikra „megszelídült”, kezelhetővé vált. Ezen kívül még sok megtörtént eset szűrődött be a beszélgetések folyamán a forgatókönyvbe.

- Kinek az ötlete volt, hogy a profi színészek mellett gyermekotthoni srácok is szerepeljenek?

- Ez alapkonceptióm volt. A teljes bagázst intézetis srácokkal szerettem volna eljátszatni.

- Miért nem sikerült ezt megvalósítani?

- Nem találtam annyi alkalmas srácot. Megnéztem rengeteg intézetis gyereket, sokukkal próbafelvételt készítettünk, de hát a színészet is egy szakma... Vannak ösztönös zsenik- egy-kettő -, mint ahogy egyet meg is találtunk, a Bánszky Lacit, ő Lukit játssza. Laci intézetben nőtt fel, tehát ideális ilyen szempontból, többet azonban nem találtunk. Ezért kellett a fő szerepeket profikra vagy félprofikra osztani.

- Hogyan tudtak együttműködni a stáb tagjai a srácokkal?

- Nem volt semmiféle gond, jól lehetett velük együtt dolgozni. Ugyanazok a csoportdinamikai folyamatok játszódtak le, mint minden stábben, függetlenül attól, hogy intézetis gyerekek voltak. Mindenki meg akarta keresni a helyét, és mindenki meg is találta a helyét. A helyekért természetesen megvolt a harc. Engem – mint minden forgatáson – megpróbáltak legyőzni, így nekem is meg kellett küzdenem a helyemért.

- Az amatőr színészek hogyan tudtak megbirkózni azzal, hogy javító-nevelő intézeti növendékeket kellett alakítaniuk?

- Szerintem nem volt gondjuk vele, bár erről inkább ők tudnának beszélni. Nagyon sokat segítettek a srácok a magukkal hozott életszerű gesztusokkal, reflexekkel, amiket ők már megéltek, amik között éltek vagy élnek. Úgy gondolom, az egyik erőssége a filmnek a nevelőintézeti milió és a viszonyok hitelessége.

Erre vonatkozóan egyébként sok pozitív visszajelzést is kaptam. Több nevelőtanár megkeresett, amire egyáltalán nem is számítottam. Volt közöttük aszódi tanár, voltak pestiek. Megnyugtató volt a számomra, hogy egyöntetűen azt mondták, a film belső élet-ábrázolása nagyon hiteles, életszerű.

- A gyermekotthoni srácok esetében volt-e szükség a forgatás előtt valamilyen speciális felkészítésre?

- Mint minden film, ez is igényelt speciális felkészülést, függetlenül attól, hogy amatőrök vagy színészek játszottak benne. A lényeg mindig az, hogy közös nevezőre hozzuk a társaságot. Mindenki el kell hitetni, hogy fontos ez az ügy. Ebből a szempontból tulajdonképpen nem volt különbség. Hosszú heteken keresztül próbálgattunk, nagyon sok helyzetgyakorlatot, dramatizált játékot játszottunk. Bementünk az intézetbe, begyakoroltuk a verekedéseket, a különféle szituációkat. Semmi antiszociális mozzanat nem volt ebben, mindenki együttműködött, korrekt és baráti volt a viszony.

- A filmbeli intézmény élete, fegyelme, rendtartása teljes mértékben eltér a gyermekotthoni és a javító-nevelő intézeti élettől és rendtartástól. Okozott-e ez diszsonanciát a gyermekotthonban élő szereplők számára, az ő életükben?

- Nem. Hiszen ez nem dokumentumértékű film a valódi körülmények és viszonyok hű tükrözése tekintetében. Illetve a viszonyokat hüen mutatja be, de a körülményeket nem. Mert egy nevelőotthonban nem bűnelkövetők vannak, hanem állami gondozottak. Egy aszódi-típusú, gyakorlatilag büntetés-végrehajtási intézet pedig annyira zárt, hogy amiatt nem lett volna alkalmas a film számára. Tehát egy vegyes állapotot próbáltunk létrehozni, egy Aszód és egy gyermekotthon keverékét. Ha Aszódon játszódik, akkor nem tudunk kimenni; hogyha pedig egy gyermekotthonban játszódik, akkor a belső viszonyok sokkal szelídebbek. Ez számomra tudott és vállalt dolog, amit megbeszéltem a szakértőkkel.

Most elsősorban a gyermekotthoni és a nevelésügyi problémákról beszélünk, de ez a film nem erről szól. Ürügyül szolgál a nevelőintézeti történet arra, hogy elhangozzanak azok a dolgok, amik elhangoznak a filmben.

- Egy felületes nézőben, aki csupán a szimpla cselekményre összpontosít, kialakulhat a gyermekotthonok lakói és az ott dolgozó szakemberek irányában egy előítélet. Az elmúlt években volt is rá példa, hogy egy-egy falu, zártabb település nem „engedte”, hogy odatelepítsenek egy kisebb méretű gyermekotthont. Attól tartok, hogy a film szimpla cselekménye felerősítheti ezt a tendenciát.

- Nyilvánvaló, hogy egy filmnek minden téren felelőssége van. Arra azonban nem vállalkozhat, hogy mindenre megoldást nyújtson. Hogy milyen egy nevelőintézetnek a topográfiai elfogadottsága, sokrétű probléma. Ezekkel a problémákkal nem tudunk foglalkozni a filmben. Úgy gondoltam és gondolom még ma is, hogy az az üzenet, ami ezt a filmet létrehozta, sokkal egyetemesebb annál, sem hogy esetleges előítéletek erősítése miatt ne valósuljon, valósulhasson meg. Ha létezik ez a probléma – márpedig tudom, hogy létezik -, akkor más fórumokon kell megoldani. Úgy gondolom, hogy ez egy pozitív kicsengésű film, mert a gyerekek áldozatai valaminek, nem pedig elkövetői. Ilyen értelemben a film felmenti őket, és ezen a módon pozitív üzenete van gyermekvédelmi szempontból is.

- A gyerekeket felmenti, de az igazgató eléggé negatív szereplő marad...

- Egy személyiséget nem határoz meg az éppen adott munkaköre. A filmbeli igazgató egy katonai intézetből került oda.

Azonnal kiderül róla, hogy neki nem az a fontos, hogy a gyerekeket nevelje, csupán eszközül használja őket. Nem egyetemesíthető ez a fajta attitűd, hiszen ez egy speciális, a saját környezetén túlmutató problémát hordoz. Nem hiszem, hogy veszélyeztetné az intézeti pedagógusok renoméját. Elképesztően nehéz ez a teljes személyiséget igénybe vevő munka.

Fantasztikus és lenyűgöző emberek vannak ezekkel a srácokkal együtt. Elképesztő, hogy bemennek és huszonnégyórának, egész nap ott vannak, ez az életük és családjuk, életmódjuk.

Nagyon szerencsésnek tartom az intézetekben azt a csoportos és lakóközösségi struktúrát, amelyben a nevelő elősegíti a személyiségfejlődést azáltal, hogy személyében a felettes én jelenik meg, aki a kisiklott életeteket megpróbálja helyrerakni.

- Miért pont a nevelőintézet volt az „ürügy” a mondandóra?

- Az a forgatókönyv, amit megkaptam, egy nevelőintézetben játszódik és nagyjából elmondta ezt a történetet. Mi – a megbízás értelmében – ezt a történetet átformáltuk a saját képünkre. Az eredeti forgatókönyvnek, ami az HBO pályázatára készült, nem ez volt az üzenete, hanem egészen más, de arról nem szeretnék beszélni.

- A visszajelzések alapján az Ön üzenete eljutott a nézőkhöz?

- Azt hiszem, igen. Ezeket a visszajelzéseket közönségtalálkozókon kapom. Az utóbbi időben igen sok helyen voltam, és nagyon sok emberrel beszéltem a filmről. Mindenki, aki képes rá, veszi és fogja a Rosszfiúk üzenetét. Csak aránykérdések merülnek fel, hogy ki mit tart fontosabbnak.

- Egy interjúban azt mondta, szeretné, ha a gyermekotthonok lakói is láthatnák ezt a filmet. Miért fontos ez?

- Leegyszerűsítve: a filmnek az egyik lényegi vonatkozása, egyik legfontosabb gondolata, hogy miként válhat eszközzé egy ember a másik ember kezében. Ennek a veszélyeire szeretné a film

felhívni a figyelmet. Több intézetben szervezzük már a vetítést, mert ez a veszély a nevelőintézet saját körein belül is fennáll(hat). Az igazán fontos azonban az, hogy azok a srácok, akik a nevelőintézetből kikerülnek, minden alkalommal nagyfokú érzelmi függőségbe kerülnek, illetve vannak. A család nélküli lét, a szeretetnek egy másféle értelmezése és megélése jellemzi őket. Ezek a srácok nagy veszélynek vannak kitéve, amikor elhagyják az intézeteket, hiszen körülményeik folytán érzelmileg nagyon könnyen befolyásolhatóak, nagyon könnyen kötődnek, és így nagyon könnyen kihasználhatóakká válnak.

- A gyermekotthonban élő gyermekekkel szeretné jobban megismertetni a filmet, vagy pedig a javító-nevelő intézetekkel?

- Kriminálisztikai szempontból nyilván nagyon nagy különbség van köztük, de egyéb szempontból nincs olyan nagy különbség. A kiszolgáltatottságuk, az érzelmi függőségük, az érzelmi magukra hagyatottságuk igazából nem különbözik, szerintem. Ilyen szempontból tehát nem választanám szét a gyerekeket.

Ami probléma, az az, hogy ma egy mozijegy Budapesten 600-700 forintba kerül. Ha egyetlen mozi elviszi a zsebpénznek a jelentős részét, akkor a srácok biztosan meggondolják, hogy egy magyar filmet nézzenek meg, ami fájhat, mert róluk szól, és fájhat a ráismerés, a felismerés, vagy egy Amerikai pítét, ami kiszakít és feledtet és szórakoztat.

- Ha jól értelmezem, a gyermekotthoni srácoknak kvázi terápia célzatot szán filmjével...

- Talán vannak ilyen vonatkozásai is a filmnek, de én nem vagyok pedagógus, így nem tudom felmérni ezt pedagógiai szempontból. Nem akarok belekontárkodni olyan dolgokba, amikhez nem értek. De ha úgy ítéli meg egy nevelőintézeti igazgató, hogy pedagógiai szempontból hasznos lehet a film közös megtekintése, akkor ahhoz minden tőlem telhető támogatást megadok. De semmiféleképpen sem akarok kezdeményezőként részt venni ebben. Annak rossz hagyományai és felhangjai vannak,

Nemrég találkoztam az ORFK ifjúságvédelmi rendőr-alezredesével, aki beszélt Szarka Attilával, az aszódi intézet igazgatójával, hogy szervezzünk egy vetítést.

- Egy korábbi interjújában azt nyilatkozta, hogy sikerfilmet szeretne. Egy hónappal a bemutató után, hogyan látja ezt? Lesz-e belőle sikerfilm?

- Nem. Ezzel szembe kell nézni, és meg kell találni az okait. Úgy látom, ennek az oka elég sokrétű. Először is, mi a sikerfilm? Ezt a filmet lassan ötvenezren látták, ami a magyar film viszonylatában messze és sokszorosán meghaladja a magyar film nézettségének az átlagát. Eltekintve attól az öt filmtől, ami az elmúlt években készült, amelyek tulajdonképpen egy nagyon szimplifikált kabaré műfaját vagy komédia műfaját megcélzó filmek, ugyanakkor semmiféle üzenetük és semmiféle tartalmi viszonyuk nincsen a világhoz. Ez nem kritikai megjegyzés, hanem esztétikai megközelítés. Ezek a filmek érik el a százezer feletti nézőszámot, és maximum két-háromszázezerig jutnak. Ami ezen felül van, az machináció, a magyar történelem mélytörténeteivel foglalkozó egy-két filmnek a meglehetősen manipulált nézőszámával nem is nagyon foglalkoznék.

Az olyan filmek, amelyeknek vannak tartalmi vonatkozásaik, maximum tizenötezres nézőszámot érnek el. Ehhez képest ennek a filmnek a nézettsége a megszokottat már most sokszorosán meghaladta. Ilyen szempontból tehát siker számomra. Annak az elemzése, hogy miért nem éri el az általam remélt nézőszámot, még hátra van. Nagyon sokan foglalkozunk ezzel, és vannak ötleteink.

- Első ránézésre mi lehet az oka?

- A kritikusok és filmelemzők hozzáállásából az derül ki, hogy akik az Art-film elkötelezettjei, azok túlságosan populárisnak találják, a populáris filmek elkötelezettjeinek pedig túlságosan mély. Ilyen értelemben „a kettő közé mentünk”, de ez volt a tulajdonképpeni szándékunk is. Így a kritika visszhangja egyáltalán nem ért megelégedésszerűen.

A nézők hozzáállása bonyolultabb kérdés. Az a gyanúm, hogy akikre én számítottam, azoknak problémát jelent megvenni a jegyet. A Kartell-rajongók például – elmentem sok koncertre,

megnéztem, hogy kik járnak oda -szerintem három dolog közül választhatnak egy napon. Megveszik a lemezt vagy a kazettát, elmennek megnézni a filmet vagy elmennek megnézni egy amerikai filmet. Ha e három közül választhatnak, akkor valószínűleg a kazettát veszik meg. Így nem marad pénzük, hogy a kétezer-ötszáz forintos kazetta után elmenjenek nyolcszáz forintért moziba.

A plázák népe rendszeres látogatója a moziknak. Ők elég pontosan leírhatóak, külsődleges jegyek alapján azonos image-dzsel rendelkeznek. Az ő szemükben a magyar filmnek nincsen semmiféle presztízse. Számukra megnézni egy magyar filmet inkább ciki, a saját belső kommunikációjukban egy negatív dolog. Ezeknél az embereknél mindig preferenciát élvez az amerikai film.

Az a közönség pedig, akik a Presszó című filmemet talán kultuszfilmmé tették bizonyos körökben, nem hajlandóak elfogadni azt a nyitást a populárisabb műfaj felé, amit a Gangxta Zolee szerepeltetése jelent és az akció-dúsabb jelenetek alkalmazása.

- Ezek szerint a korábbi nézőtáborából veszített.

- Ez nagyon nehéz kérdés. A Presszó nézői nem nagyon nézik meg ezt a filmet, annak ellenére, hogy a nevemnek bizonyos húzóereje van ebben társaságban. A Kalózkodó nézői tipikusan a plázalakók, akik azért nézték meg azt a filmet, mert a Geszti szerepel benne, és ennek van egy, az ő világképükbe teljes mértékben beleférő image-e.

Az az ötvenezer ember, aki a Rosszfiúkat eddig megnézte, és az a még ötvenezer ember, aki a szakértők szerint várhatóan még megnézi, azt mutatja, hogy ez a film „köztes”, se ez, se az, se ilyen, se olyan.

- Mi az amerikai film bája a magyarral szemben?

- Nagyon egyszerű. Az amerikai filmbe ölt évtizedes promóció. Az amerikai filmbe és az amerikai létformába sok milliárd dollárt ölték bele az elmúlt évtizedekben. Egy amerikai film promóciója a költségvetésének az ötven százaléka körül van. Egy amerikai film reklámozásába annyit ölnek, mint amennyi az összesen költhető gyártási pénz a magyar filmre évekre előre. A Titanic promóciója körülbelül száz millió dollárba került, ebből Magyarországon tíz éven keresztül készül film. Tehát gigászi pénzekről van szó. Mi ezen a pályán – a promóció tekintetében – nem tudjuk felvenni a versenyt az amerikaiakkal. Ezt Magyarországon egyedül a törvényi szabályozás tudná kiküszöbölni, aminek megalkotása folyamatban van.

- Mindent egybevetve milyen hosszú életűnek látja a filmet? Meddig lesz aktuális?

- Reménykedem. Minden filmnek van egy aktív élete, ez a bemutatótól számított fél év. Ezt követően derül ki, hogy elmerül-e a süllyesztőben vagy esetleg fennmarad. Ha fennmarad, attól kezdve hivatkozási alappá válhat.

A filmnek vannak szomorú aktualitásai. A nyírbátori gyermekgyilkosság a bemutató napján történt, február 3-án. Egyszer csak nagyon sokan megrázták magukat és megkerestek, például olyanok, akik azt mondták, hogy az egész történet kitaláció, ilyen nincsen. Nincs olyan, hogy egymást meggyilkolják a gyerekek. Nem szeretnék ilyen aktualításokat, de az élet ebből a szempontból sajnos „reagált” a filmre.

„ÉRTELMEZŐ RENDELKEZÉS”, AVAGY AHOGYAN POPPER PÉTER LÁTJA A FILMET

- A filmben egy gyermekotthon és egy javító-nevelő intézet hibridje látható. Ez megzavarhatja azokat a nézőket, akiknek nincsenek ismeretei a gyermekvédelemről. Hiába mondják a film alkotói, hogy nem dokumentum jellegű film, mégis annak látszik, azáltal, hogy több jelenetében megtörtént esetet dolgoz fel – amint ezt Vaskuti Pál és Sas Tamás is említette. Ez a kvázi dokumentumjelleg eltakarja a valódi mondandót. Ugyanakkor hamis képet fest a gyermekvédelemről. Mindez - megítélésem szerint – növelheti a már létező előítéleteket a gyermekotthonos srácokkal szemben. Professzor úr ezt hogyan látja?

- Mivel a Filmszemlén én voltam a film opponense, ezért először is tisztázni szeretném, hogy miről is szól ez a film. A Filmszemlén is ez volt számomra a legfontosabb. Már akkor megjósoltam Sas Tamásnak, hogy ez lesz a legfélreértettebb film Magyarországon. A filmet nagyjából és egészében fontos és jó filmnek tartom, a sok hibájával együtt – természetesen. Meglepett tehát a filmet érő rossz kritikák sora, illetve a film körüli csend. Ezt annak tulajdonítom, hogy valaki vagy nem értette meg a filmet, vagy nagyon is értette.

Ennek a filmnek igazán nincs köze sem a javítóintézetekhez, sem az antiszociális vagy aszociális gyerekekhez. Egy egyszerű példával élve: ha én egy szerelmi történetet készítek a dzsungelben vagy a sivatagban, ettől még nem mondható az, hogy én azt sivatagról vagy a dzsungelről készítettem, hiszen a sivatag és a dzsungel csak a környezet szerepét tölti be.

A Rosszfiúk a diktatúráról szól. A film egy par excellence politikai film, ami bemutatja, hogyan „készül” a diktatúra. Ehhez használja fel háttérül és eszközül a javítóintézetet. Elmondja, hogy van egy pillanat, amikor a közösség – teljesen mindegy, hogy ez egy nemzetközösség, népcsoport vagy egy intézet közössége – holtpontra kerül. Holtpont alakul ki, mert az igazgató és a vezetés nem tudja az intézetet megfelelően kézben tartani, a gyerekek pedig nem respektálják ezt a vezetést. Ez a holtpont hasonlít ahhoz a politikai holtponthoz, amikor a hatalmon lévők már nem tudnak kormányozni, az emberek pedig már nem akarnak ez alatt a hatalom alatt élni. Ekkor jön az új hatalom, ami nagy keménysége miatt kezdetben nagyon imponáló. Még a néző is fellelegezhet az új igazgatót látva, hogy végre valaki rendet csinál. A rend teljes felborulása után hatalmas éhség alakul ki az emberekben a rend, a rendcsinálás után. A nagy rendteremtőkből -a történelem folyamán – diktátorok nőttek ki. A jövődiktátor – ez a második lépés – nagyon sokat ad az embereknek. A filmben is így van ez, a gyerekek és a település is sokat kap az új igazgatótól: fegyelmet, célt, értelmet, tevékenységet, kommandós ruhát, megszabadulást a helyi kiskirályoktól – mint ahogy Németország is sokat kapott Hitlertől: megszűnt a munkanélküliség, virágozni kezdett az ipar, utak épültek...

A film a továbbiakban a diktatúra fokozatos felépülését mutatja. A leendő diktátor egyrészt nagyon kemény, másrészt sokat ad, ezt követően lépésről lépésre megy előre, először megbízott igazgató, aztán kinevezett igazgató, később már a sportkör elnöke is, végül polgármester. Szép lassan a kezébe kaparintja a hatalmat, miközben mindig mindenki nagyon sokat kap tőle. Ebben a folyamatban rengeteg agressziót is felhasznál, ha szembenállással találkozik. Végül ott áll ez a morálisan züllött ember – züllöttebb, mint az intézet gyerekeinek összessége – kezében a város feletti hatalommal. Közben fokozatosan szorítja ki azokat az embereket, akik nem hajlandóak az ő szolgálatára beállni. Így Kecőt is – az egyetlen gyereket, aki nem kriminális, s emiatt „nem közénk való”. A kiiktatása „túl jól” sikerült.

A likvidálások utáni pánikjában – politikai jelentősége és értelme van ennek a cselekedetnek is – bűnbakot keres. És „beáldozza” Spanglit, aki az ő alvezére, jobbkeze volt. Mindez megtörtént Hitler és Sztálin esetében is. Ezt csak azért említettem meg, hogy bizonyítsam, a film nem légből kapott.

Ma Magyarországon ilyen filmet készíteni kétélű dolog. Ugyanis a mai magyar társadalmi helyzetet nagyon sokféleképpen lehet értékelni abból a szempontból is, hogy mi a demokrácia kiszélesedésének irányába, vagy egy erős központi hatalom irányába fejlődünk.

A Filmszemle előtt már ismertem ezt a filmet, és ahol lehetett, levetítettem. Mindig megkérdeztem a résztvevőktől, hogy miről szól ez a film, ami nagyon nehéz kérdésnek bizonyult. Az egyik néző azt mondta, hogy a Rosszfiúk két nevelési módszert mutat be, a laissez faire, laissez passer és az autoriter nevelést azzal a konklúzióval, hogy egyik sem jó, egyik sem eredményes. Egy másik néző azt emelte ki, hogy ez egy dokumentumfilm a magyar gyermekvédelem helyzetéről, a harmadik pedig úgy látta, hogy ez egy vétő és tiltakozás a gyermekvédelem mai működése ellen. A film nem erről szól.

A rendező felel azért, hogy egy olyan környezetben vezeti fel a témáját, ami ennyire félreérthető. Felel érte, mert a gyermekotthonok, javítóintézetek világába az embereknek általában nincsen

belátásuk. Ezért megy szenzációszámra, hogy a néző beláthat egy ilyen intézetbe, hogy mi történik ott, mert amit lát, az valóban megtörténhet, ha nem is olyan töménységben, mint a film első perceiben. A rendező túl akar jutni az intézeti problémán, azt a folyamatot akarja bemutatni, ahogy az igazgató egyeduralma kialakul. Az intézeti élet tömény ábrázolásától azonban „izgatottá” válik a néző, eltereli a figyelmét a mondandóról.

Még egy dolgot nagyon jói bemutat ez a film. Nevezetesen, hogy milyen nagy szerepe van a diktatúra létrejöttében a médiának. Emellett érzékelteti a feltörekvő diktátor gátlástalanságát is, hogy hatalmi céljai érdekében mindent felhasznál, szexet, homoerotikus csábítást, mindent, ami csak a rendelkezésére áll.

Nagyon sajnálom, hogy nem szóltam Sas Tamásnak idejében, hogy ez nagyon jó film, csak túl éles színekkel van meg- festve az intézet, s így elvonja a néző figyelmét. Valóban azt hihetik a nézők – különösen az elején -, hogy ez a film az intézeti gyerekekről szól, a velük való munka reménytelen vagy reménytelen módjáról.

Érdekes, hogy éppen a technikailag jól megoldott, éles és kontrasztos részeket kellett volna a film mondanivalójának érdekében halványítani. Akkor nem fordulhatna elő, hogy ezzel a filmmel kapcsolatban elsősorban pedagógiai, családi lap érdeklődik, holott Szabó István A napfény íze című filmjében sokkal több családpszichológiai és családszociológiai probléma jelenik meg, mint a Rosszfiúknak.

Mindent egybevetve én szeretem ezt a filmet annak minden hibájával együtt.

- Tehát az adhat okot a félreértésre – az Ön példájával élve -, hogy egy sivatagban játszódó szerelemi film esetében minden egészséges embernek van valami saját élménye a szerelemről és van valami tudása sivatagról. A Rosszfiúk kerettörténete azonban olyan, amire nincsen rálátása egy átlagos mozinézőnek.

- Pontosan. Éppen ezért leköti a nevelőintézet bemutatása a nézők figyelmét. Először mutatja be a film az intézetet, csak azt követően kezd kibontakozni a sztori, de mire eddig eljutunk, az intézet „elrabolja” a nézőt.

Enyedi Ildikó Simon mágus című filmje úgy kezdődik, mintha egy krimi lenne, holott nem az, de Enyedi Ildikó idejében elhagyja a krimivonalat, és ráirányít arra, hogy ez csak „ürügy”, hogy elvigye a mágust Párizsba. A Rosszfiúknak nem tud elhalványulni az intézet, mert az a színtér. A környezet egyben a szereplőgárdát is adja.

A film beleesik a saját csapdájába. A környezet nagyon jól megválasztott, mert valószínűleg egy fegyelmi szempontból kemény, emberileg és morálisan problematikus környezetben nő fel a diktatúra is. Ez jó, de egyben ez a hátulütője is, ezért értik félre annyian a filmet, és pedagógiai, pszichológiai vagy módszertani filmnek tekintik.

- Sas Tamás egyik interjújában azt említette, hogy szeretné, ha a filmjét a gyermekotthonos srácok minél nagyobb számban láthatnák. Szerencsésnek tartja a Professzor úr, hogy ezt a filmet a gyermekotthonos srácoknak levetítsék?

- Sohasem pusztán a film hat, figyelembe kell venni azt is, hogy ki nézi. Nem hiszek abban, hogy a sok agressziót vagy szexuálszadizmust bemutató filmekből valaki agresszívvá, szexuálszadistává vagy bűnözővé válik. Ha egy rendes ember beülne a moziba, majd mint bűnöző távozna, akkor feleslegesen lennének a börtönök, mert a bűnözőknek is elegendő lenne csupán a rendes emberekről szóló filmeket levetíteni, és ők is rendes emberekké válnának. Ez nem így működik.

Más példával élve, gyakori kérdés, hogy szabad-e a Piroska és a farkast mesélni, nem fog-e a gyermek szorongani? Ez nem a mesétől, hanem a gyerektől függ. Egy szorongó gyerek még jobban szorongani fog tőle, de egy pszichésen kiegyensúlyozott gyermek nagyokat fog nevetni rajta.

A Rosszfiúknak igen sok az erőszak, az agresszivitás. Egy agresszív nézőközönség biztos, hogy ettől „biztatást” kap, ugyanis a filmben az erőszak elleni tiltakozás sokszoros áttételen keresztül valósul meg a nyílt erőszakhoz képest.

Mindezeket figyelembe véve, én vetíteném az intézetekben a filmet, de fel is dolgoznám a gyerekekkel, hiszen a filmnél (is) segíteni kell a gyereket a differenciált látásmódra. Magyarországon ugyanis nincsen közönség nevelés.